

MATICSÁK SÁNDOR (DEBRECEN)

A magyar mint idegen nyelv oktatásának új feladatai

Előadásom első részében áttekintem azokat a változásokat, amelyek a magyar mint idegen nyelv oktatásában az elmúlt évtizedben végbementek. Ezek egy része a társadalmi-politikai helyzet átalakulásából származik (a tanulói kör átalakulása, a motivációk megváltozása). Ennek fontos következménye, hogy a magyar nyelv oktatásában – és új magyar nyelvkönyvek írásában – előtérbe kerültek a kommunikatív szempontok, s átértékelődött az országismeret szerepe is. Előadásom második részében a kilencvenes évek magyar nyelvkönyvkiadását mutatom be röviden.

I. Új tankönyvek írásának feltételei

a) A tanulói kör átalakulása, a tanulók motiváltsága

A szocialista világrend megszűnése, a kelet-európai határok átjárhatósága, a szabad utazások, a diákcserek és ösztöndíjak számának megnövekedése, valamint a kelet-közép-európai országok iránt hirtelen megnövekedett érdeklődés következtében a 90-es évek elején-közepén a magyarul tanulók száma nagymértékben felszökött, s ezzel együtt a nyelvtanulók foglalkozás és társadalmi rétegek szerinti megoszlása is jelentősen átrendeződött. Az átrétegződés az alábbi területeken érezhető erősen:

– A magyarul szervezeten tanulók körében megjelentek a másod- és harmadgenerációs diákok, akik egyre nagyobb számban érkeznek szüleik, nagyszüleik országába. Tanításuk ugyanakkor speciális feladatot ró a nyelvtanfolyamok szervezőire és a nyelvtanárookra, hiszen ezek a diákok általában jól beszélnek a magyar „konyhanyelvet”, de a nyelvtani rendszerezettségről, s főleg a helyesírásról kevés fogalmuk van. Megfontolandó lenne számukra a közeljövőben speciális tananyagokat készíteni!

– A tanulók között jelentős csoportot alkotnak a Magyarországon dolgozó üzletemberek. A nagy vegyesvállalatok vezetői igyekeznek elsajátítani a fogadó ország nyelvét, körükben elsősorban a rövid időtartamú intenzív kurzusok a népszerűek. Velük egy helyen kell említeni a diplomatákat is: a nagykövetek és egyéb vezető beosztású diplomaták közül is egyre többen tanulnak magyarul. Ez a réteg szívesen tanul(na), olvas(na) politikai-gazdasági jellegű újságcikkeket, és kész elsajátítani a magyar üzleti nyelv alapjait is. Sokszor megoldhatatlan feladatot jelent az egy csoportban tanuló hazánkban élő, a beszélt nyelvet többé-kevésbé ismerő üzletember és a nyelvünket ez ideig csak könyvekből elsajátító,

nyelvtanilag tökéletesen felkészült, ám keveset beszélő és keveset értő filoszok „összehangolása”.

– A kilencvenes évek elején sajátos csoportot képeztek a hazánkban dolgozó misszionáriusok. A különféle vallási felekezetek képviselői – sokszor kötelező penzumként – szintén rövid idő alatt igyekeznek a mindennapi boldoguláshoz szükséges szintet elérni. Számuk az utóbbi időben visszaesett.

– A XX. század utolsó éveiben egyre nagyobb csoportot alkotnak a brüsszeli és luxemburgi tolmácsok, fordítók, akik – hazánk leendő EU-csatlakozására évek óta tervszerűen készülve – igyekeznek magas szinten elsajátítani nyelvünket. Ez a profi, nem ritkán öt-hat nyelvet felsőfokon ismerő nyelvtanulói réteg szintén speciális igényeket támaszt a tanfolyamokkal szemben.

– Mindezen változásokkal szemben két réteg szorult vissza jelentősen. Az egyik az a „magyarbarát” réteg, amelyik elsősorban a „pusztaromantika” kedvéért tanulta nyelvünket. A másik pedig az egyetemi filológus réteg finnugor nyelvészeti stúdiumokat folytató csoportja: nemcsak e tudományterület presztízsének csökkenésével, hanem az egyetemi hungarológiai képzés átalakulásával is magyarázható, hogy mára a finnugristák száma erősen visszaesett. Sok nyugati egyetemen ugyanis önálló hungarológiai intézetek jöttek létre, ahol immáron nem kell finnugrisztikát tanulni, hanem egyből nekikezhetnek a magyar nyelv tanulmányozásának. A diákok jelentős része nem is nyelvész, hanem a kelet-közép-európai térséggel foglalkozó történész, politológus, közgazdász.¹

Mindezen változások mellett ugyanakkor a nyelvtanulók legnagyobb csoportja még mindig „csak” hobbiból, személyes érdeklődése, kapcsolatai miatt tanul magyarul. A Debreceni Nyári Egyetem 1997-es nyári kurzusán megvizsgáltam a magyartanulás motivációját. A felmérés szerint a „Miért tanul magyarul?” kérdésre adott 349 válasz a következőképpen oszlott meg (a válaszadó több választ is bejelölhettek, a tanulók nem ritkán három-négy indokot is megneveztek, illetve a kérdések is részben átfedik egymást): személyes érdeklődésből, hobbiból 25,2%; baráti kapcsolatai miatt 19,2%; munkájához van szüksége rá 16%; egyetemen magyart tanul, nem filológus 12,3%; egyetemen magyart tanul, filológus 9,7%; házastársa magyar 7,2%; valamelyik szülője/nagyszülője magyar 6,6%; tolmács, fordító, idegenvezető 3,7%.

Érdeemes megemlíteni a magyartanulás két sajátos körülményét is: a diákok túlnyomó többsége nem első idegen nyelvként tanulja a magyart (ezt esetleg csak a Magyarországon dolgozók gyermekei és a másodgenerációsok körében

¹ Erről a kérdéskörrel bővebben: Holger Fischer: A hungarológiai helyzete Németországban. Az intézményi rendszer. *Hungarológia* 4. Budapest, 1993. 3–12; Holger Fischer: Hungarológia Németországban – kritikai helyzetfelmérés. *Hungarologische Beiträge* 4. Jyväskylä, 1995. 5–22; Tuomo Lahdelma: Hungarológia Finnországban – a paradigmaváltás ideje. *Hungarologische Beiträge* 4. Jyväskylä, 1995. 47–54.

lehetne elképzelni), általában negyedik-ötödik (nem ritkán kilencedik-tizedik) nyelvként kezdik el (sok esetben azért, mert az indoeurópai nyelvek után szeretnének megismerkedni egy „egzotikus” nyelvvel is).²

Ebből adódóan a magyartanulók átlagéletkora is magasabb a szokványosnál, másképp fogalmazva: a magyartanítás elsősorban a felnőttek (legfiatalabb korosztályként az egyetemista réteg) képzését jelenti, annak minden módszertani és tankönyvkészítési előnyével és hátrányával együtt.

b) A nyelvkönyvek kommunikativitása, a grammatikai túlsúly megszűnése

A magyar nyelvet a nyolcvanas évek végéig a külföldi oktatóhelyek nagy részében mint egyfajta „holt nyelvet” tanították. Magyarországgal való napi kapcsolatról szó sem lehetett, a diákok csak ritkán juthattak el a magyarországi nyári egyetemi kurzusokra, magyar anyanyelvű beszélővel ritkán találkozhattak. Ez a szituáció a nyolcvanas évek végén, ill. a kilencvenes évek elején gyökeresen megváltozott: a magyarországi politikai átalakulás lehetővé tette a szabadabb tanár- és diákcserét, a különböző ösztöndíjak, ill. egyetemközi szerződések révén mind több és több diák tölt hosszabb-rövidebb időt hazánkban, immáron „élő nyelvként” tanulva a magyart.

Ez a körülmény természetesen arra kényszerítette a tankönyvszerzőket, hogy szakítsanak a hetvenes-nyolcvanas évek grammatikaközéppontú oktatási szemléletével s igyekezzenek kommunikatív tananyagokat írni. A kilencvenes években készült magyar nyelvkönyvek javarésze meg tudott felelni ezeknek a kihívásoknak, eltűnt az „antikommunikatív” struktúra, ezek az új kiadványok képesek az agglutináló nyelvek tanításában alapvető grammatikaközéppontúság elfedésével valódi kommunikációs feladatokat ellátni. Az alábbiakban röviden áttekintek néhány olyan jelenséget, ahol jól megfigyelhető a grammatikaközéppontúság és a kommunikativitás „összecsapása”:

A helyragok tanítási sorrendje. A helyragokat a magyarban egy háromszor hármas rendszerben tudjuk leírni. A hol?/honnán?/hová? kérdésekre felelő ragsor – az ún. irányhármasság – a finnugor nyelvek sajátossága, ennél fogva az indoeurópai nyelveket beszélők számára általában ismeretlen jelenség. Ugyancsak ismeretlen a belső/külső szoros/külső laza sorok rendszere is. Sajátosan agglutináló jellege és a nyelvi részrendszerek „rangsorában” elfoglalt fontos helye miatt a helyragok a nyelvtanítás első szakaszában központi szerepet töltenek be, min-

² 1999 nyarán végeztem egy felmérést, melyen a Debreceni Nyári Egyetem négyhetes magyar nyelv és kultúra tanfolyamának 151 hallgatója vett részt. A kérdőív azt vizsgálta, hogy az adatközlő hányadik idegen nyelvként tanulja a magyart, függetlenül a tanult nyelvek tudásszintjétől, ill. a nyelvtanulás időtartamától. A magyar átlagosan a tanulók negyedik idegen nyelve volt.

den kezdő nyelvkönyv az első néhány leckében kiemelten foglalkozik velük – vagy legalábbis közülük néhányal.

A kilenc helyrag tanításában két fő haladási irány képzelhető el:

a) a belső/külső szoros/külső laza sorok szerinti irány (inessivus, elativus, illativus – superessivus, delativus, sublatus – adessivus, ablativus, allativus);

b) az irányhármasság szerinti haladás, elsőként a hol? kérdésre felelő ragok tanítása (inessivus, superessivus, adessivus), majd a hová?, ill. honnan? sor, tetszőleges sorrendben.

Mindkét haladási irány legfőbb buktatója a túlgrammatikalizáltság, a kilenc rag – és a klasszikus agglutináló jelleg – szinte „tálcán kínálja” a névszóközpontú tanítást, esetenként a névutós szerkezetek túlbujánzását. A régebbi könyvekben gyakran felbukkantak *A fák a mellett a ház mellett állnak, amelyik felé a gyerek fut. A kutya a mellett a pad mellett van, amelyiken a férfi ül. Az orvos abba házba megy, amelyik a fák között van. Azok az órák rosszak, amelyek a rádió mellett vannak. Az a lány szőke, aki a fiúk előtt megy. A mögött a szálló mögött állnak a magas fák? A lány abban a szobában olvas, amelyik az emeleten van.* szerkezetek.

Az újabb típusú nyelvkönyvek igyekeznek elkerülni ezt a csapdát, a belső és a külső szoros (*ban/ben, ba/be, ból/ből; n/on/en/ön, ra/re, ról/ről*) ragokat viszonylag hamar megtanítják, míg a kommunikáció szempontjából kevésbé fontos külső laza (*nál/nél, hoz/hez/höz, tól/től*) szuffixumokat csak jóval később mutatják be, s nem fordítanak kiemelt figyelmet az alapkommunikáció szempontjából érdektelen *ez alatt a fa alatt* típusú szerkezetekre.

Érdeemes megfigyelni, hogyan változott az inessivus tanításának fontossága. A régebbi, non-kommunikatív könyvek csak viszonylag későn tanították e ragunkat, míg az újabb nyelvkönyvek – a kommunikáció szempontjából kiemelt jelentőségűnek tartva – rögtön az első leckék valamelyikében tanítják. Nem véletlenül, hiszen az inessivus a nyelvtanítás legelső szakaszában jól felhasználható, a *Te hol élsz?* típusú kommunikatív szituációkban.

A névszók és igék aránya. Jól lehet mérni egy nyelvkönyv kommunikativitását az igék és a névszók arányával. A hatvanas-hetvenes években készült magyar nyelvkönyvek első leckéi névszóközpontúak, ezekben a könyvekben az első két-három leckében az igei kategórián belül csak a létige (és esetleg annak tagadó alakja) fordul elő, míg a névszók közül akár száznál is több bukkan fel. Nem szükséges hangsúlyozni, hogy a kezdő szintű kommunikáció is igen nehezen képzelhető el igék nélkül.

Az egyik régebbi, 1958-ban kiadott nyelvkönyvünk mai szemmel egészen elképesztő adatokat produkál, az első három leckében még a létige se bukkan fel! Több olyan könyv van, amelyek az első két-három leckében csak a létigével dol-

goznak. A nyelvkönyvek többségében az igék aránya 15–20% között van, de néhány újabb oktatóanyagban a verbumok aránya 25 százaléknál is több.

Az igeragozás. „A magyar mint idegen nyelv tanításának egyik fénypontja az alanyi és tárgyias ragozás tanítása. Felvezetése, első rendszeres bemutatása maradandó élményt hagy a diákokban, ezért érdemes rá igen nagy gondot fordítani”.³ A régebbi, névszóközpontú könyvekben az alanyi ragozás általában nem szerepelt az első három-négy lecke anyagában. A diák már elvileg képes volt megalkotni az *az alatt a fa alatt van az a nagy, fehér macska, amelyik mellett van a kis, fekete kutya* szerkezetet, de a létigén kívül még egyetlen más igét sem ismert, s milyen beláthatatlan messzeségekben volt még ekkortájt a tárgyias ragozás elsajátításától! A nyolcvanas-kilencvenes évek könyvei már gyökeresen különböznek ettől a szemlélettől, az alanyi ragozást már az az első leckékben, a tárgyaszt pedig a kezdő könyv közepe táján tanítják.

c) A tankönyvek egy- ill. kétnyelvűségének problémája

Az 1990 előtt kiadott, kezdő és középfaladó szintű magyar nyelvkönyvek túlnyomó többsége közvetítő nyelvet vett igénybe,⁴ az egynyelvű könyvek sora

³ Sántháné: *Az alanyi és tárgyias ragozás bevezetése angolul beszélő külföldiek számára.* Hungarológia 4: 114–135. Budapest, 1993. 114. old.

⁴ A teljesség igénye nélkül: Bánhid Zoltán–Jókay Zoltán–Szabó Dénes: *Learn Hungarian.* Budapest, 1958; Erdős József–Kozma Endre–Prileszky Csilla–Uhrmann György: *Hungarian in Words and Pictures.* Budapest, 1982; Koski, Augustus A.–Mihályfi Ilna: *Hungarian Basic Course.* Washington, 1962; Payne, Jerry: *Colloquial Hungarian.* London–New York, 1987; Wojatsek, Charles: *Hungarian Textbook and Grammar.* Calgary–Alberta, 1962 (**angol**); Bánhid Zoltán–Jókay Zoltán–Szabó Dénes: *Lehrbuch der ungarischen Sprache.* Budapest, 1958; Bánhid Zoltán–Jókay Zoltán: *Ungarisch über Ungarn.* Budapest, 1962; Érsek Iván: *Langenscheidts praktisches Lehrbuch Ungarisch.* Berlin–München–Wien–Zürich, 1977; Ginter Károly–Tarnói László: *Ungarisch für Ausländer.* Budapest, 1974; Kárpáti, Paul–Skirecki, Hans: *Taschenlehrbuch Ungarisch.* Leipzig, 1976; Mikesy Sándor: *Ungarisches Lehrbuch.* Leipzig–Budapest, 1978 (**német**); Kassai, Georges–Szendé Tamás: *Assimil. Le hongrois sans peine.* Chennevieres-sur Marne Cedex, 1989; Lelkes István: *Manuel des hongrois.* Budapest, 1967 (**francia**); Fábrián Pál: *Manuale della lingua ungherese.* Budapest, 1970 (**olasz**); Deák Sándor: *Ucsebnik vengerszkogo jazika I–III.* Budapest, 1972; Szij Enikő: *Kursz vengerszkogo jazika.* Budapest, 1981 (**orosz**); Csúcs Sándor: *Unkarin alkeet.* Turku, 1982; Gerevich-Kopteff Éva–Csepregi Márta: *Unkaria suomalaisille.* Helsinki, 1989; Keresztes László: *Jó napot!* Helsinki, 1983; Lavotha Ödön–Tervonen, Viljo: *Unkarin oppikirja.* Helsinki, 1961; Márk Tamás: *Tessék magyarul 1–2.* Helsinki 1978–80; Nyirkos István: *Nykyunkarin oppikirja.* Helsinki, 1972; Nyirkos István: *Unkarin lukemisto sanastoineen.* Helsinki, 1965 (**finn**); Asatsu E.–Iwasaki Etsuko: *Magyar nyelv I–II.* Tokio, 1984 (**japán**).

nem nagy (ám annál népszerűbb kiadványok tartoznak ide),⁵ sőt, néhány haladó-felsőfokú szintű egynyelvű tananyag is megjelent a nyolcvanas évek végén.⁶

Az egynyelvű könyvek sajátossága, hogy nem szöveges instrukciók, hanem táblázatok és szimbólumok segítségével irányítják a tanulót. Az ilyen típusú könyvek belső logikájából adódóan világosan ki kell(ene) derülni a helyes haladási iránynak. E könyvek előnye, hogy nem egyetlen nyelvterület tanulót szolgálják ki, ebből adódóan egyetlen kiindulópontjuk a magyar nyelv felépítése lehet(ne). Az egynyelvű könyvek íróinak nagyon hamar el kell juttatniuk a diákokat az alapkommunikáció szintjére, s a szigorú felépítésű grammatikai váznak a tanulók előtt többé-kevésbé rejtve kell maradnia.

A régi típusú kétnyelvű könyvek hagyományos struktúrája – szöveg, szószerdet, grammatikai magyarázat, gyakorlatsor – kitűnően eligazítja a „hagyományos” nyelvtanulót (nem kell „feleslegesen bogarászni”, nem kell energiát fektetni a mögöttes struktúra felfedésébe), ugyanakkor nem biztosít elég tág teret a kommunikativitást igénylő, ide-oda kalandozó tanulóknak. Természetesen ezzel nem azt akarom mondani, hogy nincs szükség kétnyelvű tankönyvekre. Szükség van, de a kétnyelvűség ne rekedjen meg például ott, hogy a „Tedd többes számba!”, „Pótold a hiányzó ragokat”, „Fordítsd magyarra!” stb. instrukciókat németül, angolul, oroszul stb. adjuk meg. Az utasítások idegen nyelvű közlésénél sokkal fontosabbnak tartom a tanuló anyanyelvének szerkezetével való összevetést, ezen értelemben beszélhetünk „kontrasztív nyelvkönyvekről”. A magyarhoz hasonló palatoveláris illeszkedést ismerő finneknek például felesleges hosszán taglalni a jelenséget, azonban egy német anyanyelvűnek nehéz ezt elsajátítani, ugyanakkor az igekötőrendszerünk nem jelent akkora traumát egy németnek, mint pl. északi rokonainknak stb. Ilyen típusú „kontrasztív nyelvkönyvet” elsősorban az egyetemi (nyelvészeti) képzés keretében tanulók forgathatnának haszonnal.

Külön figyelmet érdemel a fordítások kérdése. Az ezredfordulóra megszűnt a „Rigó utca-ként” ismert Idegennyelvi Továbbképző Központ monopóliuma, s sok egyéb vizsgatípus akkreditálására nyílt lehetőség. Régióta sok vád éri a kétnyelvű, fordítási feladatokat tartalmazó vizsgákat, mondván, a diák kommunikálni szeretne az adott idegen nyelven, nem pedig tolmács, szakfordító akar lenni. Nem kívánok e helyütt állást foglalni a vitában, de tény, hogy a kétnyelvű magyar nyelvkönyvek háttérbe szorulásával a fordításközpontú oktatás súlya is lényegesen csökkent.

⁵ Fülei-Szántó korábban említett könyvei mellett: Erdős József–Kozma Endre–Prileszky Csilla–Uhrmann György: *Színes magyar nyelvkönyv I–II*. Budapest, 1979; Hegedűs Rita–Kálmán Péter–Szili Katalin: *Magyar nyelv I. elsőéves külf. bölcsészhallgatóknak*. Bp., 1989; Nyomárkay István: *Magyar nyelvkönyv idegen ajkúak számára*. Budapest, 1981; Somos Béla–Mezei Lajos–Békéssy Gábor: *1000 szó magyarul*. Budapest, 1984.

⁶ Hlavacska Edit–Hoffmann István: *Magyarul – felső fokon*. Budapest, 1988; Somos Béla–Andrássy Attila: *Magyarországról magyarul*. Budapest, 1988.

d) Az országismeret szerepe

Az országismeret szerepe a magyar mint idegen nyelv tanításában az elmúlt egy-másfél évtizedben – a térségben végbement társadalmi-politikai változásokkal összefüggésben – megváltozott. Mint már korábban szó esett róla, a korábbi viszonylagos elszigeteltség megszűntével a magyar „holt nyelvből” „élő nyelvvé vált”, a magyarul tanulók előbb-utóbb eljutnak hazánkba, illetve tekintélyes részüik huzamosabb ideig Magyarországon él. Vajon hogyan képesek a nyelvkönyvek ezeket a változásokat követni? Hogyan tükröződik a nyelvkönyvekben országunk képe? Milyen a jó országismeret?

Az utóbbi években számos tanulmány látott napvilágot a nyelvkönyvek kommunikativitásának megváltozásáról, illetve az országismeret szerepének átértékelődéséről.⁷ Ehelyütt ezek közül Holger Fischer összefoglaló tanulmányának⁸ eredményeit szeretném bemutatni. A külföldiként objektív rálátással rendelkező Fischer tanulmányában 14 magyar nyelvkönyv (1958-tól 1995-ig) országismerteti vonatkozásait vizsgálja. Véggökövetkeztetése cseppet sem hízelgő: a hatvanas-hetvenes évek nyelvkönyvei ideológiailag átítatott, elavult ország-képet közvetítenek; a nyolcvanas évek kiadványai, illetve az utóbbi évtized néhány műve „problémamentes senkiföldjén zajlik”, csekély országismereti tartalommal. Fischer csak néhány, a kilencvenes évek közepén készült könyvvel van megelégedve, ezek „sokszínű, differenciált képet festenek a magyar mindennapokról”. Összességében egy dologgal elégedett maradéktalanul: „egyik könyv sem propagálja az idegenforgalom Magyarország-képét, a pusztaival, a Balatonnal, a paprikával és a gulyással. És ez bizony nem kevés!” (140–141. o.)

Fischer tanulmányában megkísérli az országismeret-átadást definiálni: „Az országismereti tartalmakat kétféle módon lehet közvetíteni a diákoknak: vagy a nyelvoktatás integrált részeként, azaz úgy, hogy a nyelvkönyvek szövegeit lényegesen erősebb országismereti irányultsággal szerkesztik, vagy pedig önálló oktatási tömbként, leválasztva, a nyelvoktatás mellett. Azt gondolom, hogy a kétféle megoldás a fenti kizárólagossággal hibás, értelmesebb lenne a kétféle forma keveréke.” (130. o.)

⁷ *Das Ungarnbild in Deutschland und das Deutschlandbild in Ungarn*. Materialien des wissenschaftlichen Symposiums am 26. und 27. Mai 1995 in Hamburg (szerk. H. Fischer). München, 1996; Fischer, Holger: *Magyarország-kép Németországban. Megközelítések és kutatási eredmények*. *Hungarológia* 1(1999)/1–2: 213–226. Budapest; Miklós Magdaléna: *A magyar nyelvkönyvek magyarságképe*. *Hungarológiai évkönyv* 1: 72–84. Pécs, 2000; Nádor Orsolya: *Magyarország és a magyarok – a nyelvkönyvekben*. Ötödik Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Konferencia tanulmánykötete, 115–117. Veszprém, 1995; Pál Erika: *A magyar imázs a magyar nyelvkönyvekben*. *Hungarológiai évkönyv* 1: 149–164. Pécs, 2000; Szabolcs Ottó: *Külföldi tankönyvek magyarságképe*. Budapest, 1990.

⁸ Fischer, Holger: *Puszták és Balaton, paprika és gulyás. A magyar nyelvkönyvek országismereti Magyarország képe*. *Hungarologische Beiträge* 6: 129–149. Jyväskylä 1996.

Ez a megközelítés az utóbbi évtizedben megjelent nyelvkönyvek többségében tükröződik is: a korábbi sematikus országismereti kép, a „pusztaromantika”, a népdalok közreadása, a zsúpfedeles házak rajza remélhetőleg egyszer s mindenkorra a múlté, s helyét végérvényesen átveszi a gyakorlati országismeret. Míg a régebbi könyvekben általában az olvasmányok végén szerepelt egy „országismereti blokk”, képekkel, közmondásokkal, dalokkal, addig a mai nyelvkönyvek elsősorban a mindennapi életvitelünket bemutató szövegeket helyezik előtérbe. A nyelvkönyvírók fontosnak tartják, hogy a diák a ragozások elsajátítása mellett idejekorán országismereti alapinformációkhoz jusson, hazánkba érkezve képes legyen telefonálni, (tömegközlekedési eszközön) utazni és tájékozódni, vásárolni, étteremben rendelni és kiigazodni a borralvalóság rejtélyes világában, információt kérni (hazánkban jellegzetes és a külföldiek számára néha meghökkenítő az idegenek segítése: a külföldihez általában tegező formában fordulunk, viszont mondatainkat hangosan közöljük, sokszor felesleges gesztusok kíséretében).

Ugyancsak fontos változás, hogy a mai nyelvkönyvek szereplői „hús-vér emberek”, akiknek van foglalkozása, neme, kora stb. Míg korábban sok nyelvkönyv csak elvétve érintette a tegezés és/vagy magázás magyarok számára is bonyolult rendszerét, átsiklott a megszólítások szövevényes világa fölött (ebből adódóan a külföldiek számos kínos szituációt éltek át Magyarországon), addig a mai könyvek igyekeznek ezt a nyelvi jelenséget is többé-kevésbé részletesen bemutatni.⁹

Az országismeret másik, hagyományos szintje az egyes városok, tájegységek, nevezetességek bemutatása. Ez minden nyelvkönyvben jelen van (nyilvánvalóan a kezdőtől a haladó szint felé haladva szerepe egyre nő), jellemzője a sablonosság, a fantáziahiány, az útikönyv és a nyelvkönyv szerepének időleges felcserélése. (Mennyivel jobb lenne az obligát helyek bemutatása helyett/mellett például a falusi turizmusról vagy a gyógyvizeinkről olvasni...) ¹⁰

Örömteli változás a CD-ROM-ok megjelenése a magyar nyelvoktatásban is: a Magyar mozaik III., a haladóknak szóló multimédiás anyag¹¹ bőségesen tartalmaz igényes országismereti információkat, képeket. Itt kell szólnom az autentikus anyagok (filmrészletek, irodalmi szemelvények) felhasználásáról is, ezek nagymértékben segíthetik a nyelvoktatást (kitűnő a Szentpétery József szerkesztésében megjelent *Encyclopaedia Humana Hungarica* CD-sorozat, illetve a *Pannon Enciklopédia* CD-változata).

⁹ Maticsák Sándor: *Megszólítás, köszönés és névhasználat a nyelvkönyvekben*. Hungarologische Beiträge 6: 51–158. Jyväskylä, 1996; Varga Judit: *A magyar és finn udvariassági stratégiáról: a magyar és a finn megszólítási módok*. Hungarologische Beiträge 6: 105–115. Jyväskylä, 1996.

¹⁰ Vö. pl. Révay Valéria: *A magyar kultúra a finnek számára készült magyar nyelvkönyvekben*. Folia Uralica Debreceniensia 8: 505–513. Debrecen, 2001.

¹¹ *Magyar mozaik III.* (Hegedűs Rita és Oszkó Beatrix tankönyve alapján szerk. Szabó László). Budapest, 1999.

II. Magyar nyelvkönyvek a kilencvenes években

A következőkben röviden áttekintem a 90-es évek magyarországi és külföldi nyelvkönyvkínálatát, az újabb tananyag kiadási körülményeinek jellegzetességeit.

A kilencvenes években a magyarnyelvkönyv-piac örvedetes módon megélénkült: korábban soha nem látott mennyiségben – és minőségben – jelentek meg kétnyelvű¹² és egynyelvű¹³ könyvek, ill. hozzájuk kapcsolódó munkafüzetek, gyakorlóanyagok. A tankönyvpiac változásai az alábbi területen jelentősek:

Míg korábban egy központi intézmény, a Tankönyvkiadó foglalkozott magyar nyelvkönyvek megjelentetésével, addig 1991 óta egyre több kiadónál látnak napvilágot nyelvkönyvek (pl. Akadémiai Kiadó, Aula Kiadó, Debreceni Nyári Egyetem).

A könyvek külalakja nagymértékben megváltozott, a nyelvkönyvkiadás a pénzügyi nehézségek ellenére is egyenrangúvá vált a nyugati nyelvkönyvek minőségével. Remélhetőleg az írógéppel írott, kicsit sárgás-szürkés papírra stencilgéppel nyomott, széteső kötésű nyelvkönyvek már végérvényesen a múlt emlékeit gazdagítják.

Nemcsak mennyiségét tekintve bővült a választék, hanem szélesedett az oktatóanyagok szintje, jellege. Manapság javarészt a kiadókon múlik, hogy milyen szintű, ill. szakirányú nyelvkönyvek jelennek meg. A legáltalánosabb (és leggazdaságosabb) természetesen a kezdő szintű nyelvkönyvek kiadása, de az utóbbi

¹² Annus Irén: *Build your Hungarian*. Szeged, 1990; Lakos Dorottya: *Hungarian for foreigners*. Budapest, 1998; Pontifex Zsuzsa: *Hungarian (Teach Yourself)*. London, 1993; Sherwood, Peter: *A Concise Introduction to Hungarian*. London, 1996 (**angol**); Graetz, Julianna: *Lehrbuch der ungarischen Sprache*. Hamburg, 1996; Kassai, Georges–Szende Tamás–Klier, Monika: *Assimil. Ungarisch ohne Mühe*, 1994; Seidler Andrea–Szajbély Gizella: *Szia! Ungarisch für Anfänger*. Wien, 1992; Silló Ágnes: *Szituációk. Ein Ungarischlehrwerk für Anfänger*. Ismaning, 1995; Szalai Zsuzsa: *Egy lépéssel tovább*. Wien, 1993; Szili Katalin–Szalai Zsuzsa: *Lépésről lépésre*. Wien, 1990 (**német**); Kovácsi Mária: *Itt magyarul beszélnek I–II*. Budapest, 1993 (**angol–német–francia**); Csepregi Márta: *Unkarin kielioppi*. Helsinki, 1991; Gerevich-Kopteff Éva–Csepregi Márta: *Lisää unkaria suomalaisille*. Helsinki, 1990; Markus, Kaija–Vecsernyés Ildikó–Wichmann, Irene: *Unkaria helposti I*. Helsinki, 2001; Varga Judit: *Gyere velem!* Turku, 1995 (**finn**); Szabó G. Zoltán: *Magyar nyelvkönyv kezdőknek*, 1991; Szabó G. Zoltán: *Magyar nyelvkönyv haladóknak*, 1990 (**koreai**) stb.

¹³ Aradi András–Erdős József–Sturcz Zoltán: *Küszöbszint. Magyar mint idegen nyelv*. Budapest, 2000; Erdős József–Prileszky Csilla: *Halló, itt Magyarország! I–II*. Budapest, 1992; Jónás Frigyes: *Magyar nyelv külföldieknek*. Budapest, 1992; Lakos Dorottya–Mezősi Anna–Tar Kata: *Forrás*. Budapest, 1990; valamint a *Hungarolingua*-sorozat könyvei.

időben több kiadó vállalta fel a könyvkínálat bővítését, a várható anyagi haszon elmaradásával tudatosan számolva. Az Aula Kiadónál jelent meg Bencze Ildikó haladóknak szóló könyve, nyelvvizsgaelőkészítő munkafüzete és az üzleti nyelvkönyv is,¹⁴ a Debreceni Nyári Egyetem pedig több, haladóknak szóló gyakorlókönyvet jelentetett meg (korábban a szintén haladóknak íródott *Magyarországról magyarul*¹⁵, illetve az egykori Nemzetközi Előkészítő Intézet által kiadott, a *Színes magyar nyelvkönyvre* épülő szakirányultságú nyelvkönyvek említhetők meg¹⁶).

A 90-es években az egyik legjelentősebb magyarnyelvkönyv-kiadóvá vált a Debreceni Nyári Egyetem. A tanfolyamokon résztvevő közel 600 hallgató kiszolgálása érdekében 1991-ben indították el a *Hungarolingua* nevet viselő tankönyvprogramot, melyben ez idáig több mint 30 kiadvány látott napvilágot. A kiadványsorozat gerincét a kezdőknek szóló *Hungarolingua 1.*, a középhaladóknak szóló *Hungarolingua 2.* és a haladóknak szóló *Hungarolingua 3.* jelenti (a komplex oktatócsomagba az első két szinten a nyelvkönyv mellett nyelvtani munkafüzet, videómunkafüzet kazettával, fonetikai füzet audiokazettával, négy-nyelvű szótárfüzet, feladatlapok, megoldások tartoznak, a harmadik szinten munkafüzet és hangkazetta járul a könyvhöz).¹⁷

A fő vonulat mellett a Nyári Egyetem további négy alsorozatot is elindított: az ez idáig hat nyelven megjelent *Hungarolingua Grammatika*;¹⁸ az angol, né-

¹⁴ Bencze Ildikó: *Magyar civilizáció és országismeret*. Budapest, 1995; Bencze Ildikó: *Magyar nyelvi tesztek*. Budapest, 1997. Bencze Ildikó–Lakos Dorottya–Papp Judit: *Basic Business Hungarian. Üzleti nyelv alapfokon*. Budapest, 1995. Vö. továbbá: Mohai V. Lajos–Szendrő Borbála: *250 magyar ige ragozása*. Budapest, 1997; Törkenczy Miklós: *Hungarian Verbs and Essentials of Grammar*. Budapest, 1997; Báthory Ágnes: *Mi újság? Lexikai gyakorlatok gyűjteménye*. Jyväskylä, 1996; Török Ilona–Lassi Mäkinen: *77 magyar ige 707 igekötős alakja finn megfelelőikkel*. Jyväskylä, 1999.

¹⁵ Somos Béla–Andrássy Attila: *Magyarországról magyarul*. Budapest, 1988.

¹⁶ Prileszky Csilla–Tallér Mária–Varga Éva: *Agrár szakirány*; Chikán Ildikó–Giay Béla–Kovács Ferencné–Pákozdy Ferencé: *Közgazdász szakirány*; Aranyi Krisztina–Ferenc Rózsa–Ginter Károly–Osváth Gábor–Prileszky Csilla: *Bölcész szakirány*; Kovácsi Mária–Magyar Péterné–Kálmán Péter: *Orvos szakirány*.

¹⁷ Hlavacska Edit–Hoffmann István–Laczkó Tibor–Maticsák Sándor: *Hungarolingua 1.* Debrecen, 1991; *Hungarolingua 2.* Debrecen, 1993; *Hungarolingua 3.* Debrecen, 1999.

¹⁸ Keresztes László: *Gyakorlati magyar nyelvtan*. Debrecen, 1992; *A Practical Hungarian Grammar*. Debrecen, 1992; *Praktische ungarische Grammatik*. Debrecen, 1992; *Praktiline ungari keele grammatika*. Debrecen, 1997; *Grammatica ungherese pratica*. Debrecen, 1997; *Grammaire pratique hongrois*. Debrecen, 1998.

met, olasz és finn anyanyelvűeknek szóló *Hungarolingua Fonetika*;¹⁹ a nyelvvizsgára felkészítő és szókincs bővítő munkafüzeteket magában foglaló *Hungarolingua Gyakorlókönyvek*²⁰ és a haladó és felsőfokú szintű diákoknak szóló, a magyar szépirodalmi művek átdolgozott (könnyített, rövidített) változatait közreadó *Hungarolingua Klasszikusok*.²¹

Új elem a nyelvkönyv piacon a multimédiás oktatóanyag. A kor számítástechnikai lehetőségeit kiaknázó tananyagok sora öröndetesen bővül,²² a jövőben minden valószínűség szerint a magyar nyelv oktatásában is – a távoktatással együtt – fontos szerepet fog kapni ez az információhordozó.

A jövő lehetőségei

Az utóbbi évtizedben számos nyelvkönyv, munkafüzet, kiegészítő oktatóanyag jelent meg. Számos, ám nem elegendő. A nyelvkönyvek 10–15 év alatt elavulnak (a mobiltelefonok és az internet korában már-már nevetségesnek tűnik a tíz évvel ezelőtti kommunikációs eszközök bemutatása, sokszor avított az országismereti kép, néha megmosolyogtatók a dialógusok stb.), folyamatosan újabb és újabb anyagokat kell kiadni. Emellett egyre jelentősebb igény mutatkozik az üzleti nyelvkönyvekre, a nyelvvizsgára felkészítő kiadványokra és a multimédiás anyagokra. Főleg ez utóbbi terület az, ahol rengeteg a kiaknázatlan lehetőség.

¹⁹ Báthory Ágnes–S. Varga Pál: *Fonetikai gyakorlatok finnek számára*. Debrecen, 1993; Báthory Ágnes–Pieretto, Giorgio: *Fonetikai gyakorlatok olaszok számára*. Debrecen, 1995; Palkó Ágnes: *Fonetikai gyakorlatok angol anyanyelvűek számára*. Debrecen, 1995; Tronka Krisztián: *Fonetikai gyakorlatok német anyanyelvűeknek*. Debrecen, 2001.

²⁰ Laczkó Zsuzsa: *Nem csak dalok*. Debrecen, 1996; Goretity József–Laczkó Zsuzsa: *Nem csak novellák*. Debrecen, 1997; Laczkó Zsuzsa–Kindert Judit: *Fülelő*. Gyakorlatok hallott szövegek megértésére. Debrecen, 1998; Máté József: *Igéző. Igékötős igék gyakorlókönyve*. Debrecen, 2001.

²¹ Móricz Zsigmond: *Légy jó mindhalálig* (átdolgozta Goretity József). Debrecen, 1995; Molnár Ferenc: *A Pál utcai fiúk* (átdolgozta Goretity József). Debrecen, 1996; Örkény István: *Tóték* (átdolgozta Goretity József). Debrecen, 1996.

²² *Learn Hungarian*. London, 1997; *Magyar mozaik III.* (Hegedűs Rita és Oszkó Beatrix tankönyve alapján szerk. Szabó László). Budapest, 1999; *Tanuljunk magyarul!* Budapest, 1997; valamint a *Hungarolingua*-sorozat multimédiás anyagai: *Hungarolingua I. Alapfokú magyar nyelvoktató tananyag* (szerk.: Hoffmann István, a program nyelvi anyagát összeállította: Dobi Edit és Tóth Valéria, a programot készítette: Nagy Tibor és Tóth Ágoston, a szótárt összeállította: Hoffmann Zsuzsa). Debrecen, 2000; *Légy jó mindhalálig* (a multimédiás változatot szerkesztette Tóth Valéria). Debrecen, 1998; *A Pál utcai fiúk* (a multimédiás változatot szerkesztette Dobi Edit). Debrecen, 1998.